

Изповедта на Никола Гушлев

Магнетофонен запис, направен
от д-р Иван Гаджев на 5 октомври 1985 г. в Торонто,
Канада, в дома на Никола Гушлев¹

- **К**ъде си роден, от какво семейство си, баща ти какъв е бил, майка ти каква е била, как са те възпитали? Почни от ранното детство.

– Аз съм роден 1902 г., месец януари, 31. Майка ми е била домакиня...

– Къде си роден?

– В село Косинец.

– Косинец?

– Косинец, на Палчев селото.

– Коя околия е това?

– Костурска.

– Каква беше майка ти?

– Българка, македонка беше.

– Тя къде беше родена?

– Беше родена в Косинец.

– Там си беше родена?

– Там, така мисля, че е родена в село Косинец.

¹ След проведения разговор Гушлев му предава ръкописа на своите спомени, публикувани в книгата.

- А баща ти?
- Баща ми също е от Косинец.
- И ти там си роден?
- Така е.
- С какво се занимаваха родителите ти?
- Баща ми се е занимавал с черковните работи като хазяин, който събира парите, раздава парите и т.н. ...
- Касиер?
- Като касиер, да. И същевременно гледа башибозука как се настанява по къщите. Значи той имаше грижата за тази работа. А по занаят е бил... самари правеше...
- Самарджия².
- Самарджия. Говореше албански, турски и македонски, значи български. И според показанията на Киселинчев, Лазо Киселинчев, нали си слушал за Киселинчевите, според показанията на Киселинчев и Владо Поляс, които са били като селски заедно, значи баща ми е правел много хубава халва и бил голям песнопоец. Особено Лазо Киселинчев говори за 3-та година, когато турците нападناха село Смърдеш, и как когато турците отиваха, беха много настървени и застанаха на нашата планина, тамо Крест му викахме, срещу селото Крест заставаха тамо и никой не отива да види, освен баща ми. Той отиде да се срещне с тях. Кога отива с баща ми там и вижда турците настървени, люто настървени, понеже беха бити во Смърдеш преди това на април месец от четата на Сарафов и Чекаларов, тия турците ги опитват нещо за храна, те му казват, не искаме нищо. На друго ден отидоха в Смърдеш, го изгореха и убиха некои 70–80 души. Изгореха много гора, много големи загуби. Наново се връщат турците, па застават на Кресто, па кой ке оди тамо, па татко ми ще отиде. Като селски човек и Лазо пише така: вика така, че Динето беше изплашен, но неговото око не остана да не забележи голтарашите (турците) как си събличат скинати засмърдени кошули и се облекуват со коприна, открадната от Смърдеш, от селяните от Смърдеш. Тия работи аз ги четох, никой не ми е казвал, тия ги четам от спомените на

² Самарджия (стгрц.) – вид седло, обикновено дървено; приспособление за удобно носене на тежести на гръб.

Лазо Киселинчев. Случайно спомените попаднаха у мои ръце ту преди да отида на син у Лаврум, той се помина преди три години в това, в София. От тамо аз лично повече не знам. Само зная едно: в самото въстание баща ми го убиха.

– През въстанието?

– У самото въстание, в самото въстание убиха баща ми. Майка ми с 4 малки деца, аз бех най-младио, брат ми и имах две сестри, Лена и Циля, отидохме во Кършища, там престояхме 4–6 седмици, докато се оправи, да се оправи въстанието, да се оправи къща ли, нещо за такава работа. Аз не помня нищо от тия работи, но само що ми разправат. Първото ми изплашване, аз бех болен от малария. Турците правеха обиск в селото и дойдоха у нашта къща. Аз помна, бех точно така, също така бех легнал на пода, тамо немаме кравина³ ние, на тая спалня имаше и долап. Тоя долап турците дойдеа и со щика манаха да го скинат що има тамо. Търсеа оръжие или нещо. Майка ми им се развика, му вика, аго не прави тия работи, не гледаш, детето ми е болно. Тогав само яз и майка ми беме дома. След седмица-две брат ми Стоян е бил у Коша да земе тескере, паспорт, и когато се връща брат ми, имаше голем снег. Понеже има една врата, майка ми кога беа една черга или такава... вънка на вратата, да не гази снег вътре у къщата. И идва брат ми и тропа на, то го помна аз ека много добре. Тропа на вратата и вика: „Симиди, симиди.“ И майка ми му отвори и донесе симиди⁴ от Корча. Тая зима беше много лоша. Един ден излизам от къщата наша, имаме гумно, там дечките играят. И аз одим тамо, си играем, бех около 5–6 години. Не, 5 години треба да бех. И гледам един, с една голема коса, руса коса, и му вика наотгоре, тая къщата беше на Търпо Гушлев. И му вика пусни ми един огън да запаля цигара. Той беше на дедо Марковски брат му, со големи коси, Ламето му викаа, Ламето. Беше со двама четници. И тия му пуснаа огино де. И мене ме подигная да вида от прозорецо що става при Пърцурби, на Ването Пърцурби къщата. Що става? Комитите беа скриени, Ламето тамо со двама четници от Костанарията беа дойдени в нашто село. Четниците беа скриени во една улич-

³ Кравина – под, замазан с кравешки изпражнения.

⁴ Симид (тур.) – питка от бяло брашно, приготвена с мая.

ка, кога вратата да одиш горе, тая другата врата се затворваше, беше тесна. И правеха обиск турците. Поп Лазо Поптрайков, поп Търпо, вървеше напред, а след него вървеа турците. Изминаа няколко турци, жената, която беше стопанката, нещо на един турчин му направи и той затвори една врата, отвори другата и ги виде четниците тамо. Тия стреляха, го раниха него и тия се самоубия четниците. Като чу свещеникът, че отзаде стрелят, той от прозорецо се фърли доле. Неговата дъщеря е била сестра на Лазо Поповски, ти си слушал за него. Сестра ми Циля гледала що става у къщата, гледала преко у прозорецо, как баща ми се хвърли от прозорецо...

– И се уби?

– Не, не се уби. Но тая изписка: „Леле, казва, тате го убиха.“ Когато тая изписка, турчино зад попо, който вървеше, застана на прозорецо и я застреля нея. Това го помна аз во това време. После ние излезнахме, застанахме пред къщата наша, имаше доста снег и седехме на каменето, така като жените и децата, и гледам три мулета, товарени труповете, голи, со главите към главите, така към музиката со меховете, товарени на мъските, и ги носеа турците некъде. Това ми е първото, което знам. След няколко време, пролет ка стана, беше хубаво времето. Един ден аз отивам към училището. Нашто училище – ние имаме хубава черква и училище големо. Имаше градинка пред училището, два орехи, смокини, череши, тамо играеме, децата играеме от школе кога избегваме. Кога гледам, тамо има чадър и жени редат, плачат нещо жените. Тамо беше убит на Ването Терзювски татко му. А Ването Терзювски е бил андартин гръцки. Изглежда, че Ването Терзювски на баща му ѝ предаде четниците, той беше гъркоманин. Даже и сега спомням, и сега съм чел от Скопие книгата, книгите стари архиви, които Кольо Калановски и Насо Палчев – учители, откриха шифър по случай на Доно Терзювски името. Така го откриа и гръцкио шифър и откриа плано на гръцките андартни, нашите тиа беа – Еньо беше учител в Брезница, другио беше учител в Смърдеш. Палчев беше от Смърдеш, а па Калановски, вуйка му, Кольо Калановски, беше от Брезница. Тия работи ги чувам язека и научавам сега от скопския вестник „Македония“ що идва като списание, не идват сега, сега не го получавам, има 3–4 месеца

не е идвал. Та, да се върнеме назад, значи при нашио при църквата. Там, ка бех при църквата, видох един чадър и двама души убити. Теа беа убити от организацията, от селската чета. Ама я засега не знаех коя беше селската чета. Ги убиха по случай... те издадоха шпионството срещу наште четници, които убиха и на дедо Марковски брат му. По-нататък аз вече почнах да ходя на училище, ние с майка ми и сестрите ми живееме заедно и вече е същата година, 8-ма година, май месец, една чета, гръцка чета, около 70 души, да отмъсти за убийството на тия двама души. Те идват чрез селото Кършища, но беха скриени в Балкана. Никой не ги вишъл, нито ги изнаучил. А той ден е бил много хубав ден, но следобед завали силен дъжд. Со той засиленио дъжд се спаси целото селско имане, защото имаме ние поле, тоя поле има жито, пшеница и жените плевеа от пшеницата. Та всички си идваха дома. Като фана дъжд, значи не може да се плевти, и си дойде дома. Тогава майка ми почна да меси пита, баница. Правеше баница и по едно време се чува от доле, от полето, черновица, народ голем, черно. Некой вика: „Турци“, некой вика: „Гърци“, никой не знае. Ко дойдоха на 150–200 крачки от селото, от плевните наши, тогай ги видохме, че са турци. А майка ми се занимава со питите. Отива сестра ми и вика: „Мамо, ела да се скриеме.“ Викя още малко. А ние ойдехме в комшиите – комшиите Пиролски, Леповица Пиролска, а пък Зоя, нимна снаха, беше кума на мене, тая ме е кръстила. И тогава майка ми идва, влезнаме в къщата на Леповица. Тя бега оттука, от горната бала и право отива на прозорецо, отива на прозорецо – на нашта врата има гръцки андартин. И тое виде андартино и му вика: „Бабо, ела тука.“ „Ой море, не бойте се, тия не са гърци, тия са наши люге.“ И тая излезе вьнка. Ка излезе вьнка и чу, че говорят гърци, веднага се връща. Добре, ама тая майка ми излиза и стрина Леповица за това време заключва вратата. Заключва вратата и прави един скок към прозорецо да види що става с майка ми. А майка ми същевременно тропя: „Леповицо, отвори, Леповицо, отвори!“ И стрина ми Леповица се връща да отвори и тогава изгърма пушка. И стрина Леповица само това чувам: „О, мори Султо, що стори?“ Майка ми се казваше Султа. И след то ние слезнахме у бесмето. Почнаа пукотевица, голема гръмотевица от

всекъде. Кой знае по едно време, когато стреляха на майка ми, Митето Пировски стреляше от неговата къща, уби един грък. Баш на нашта врата. И той, гръко, беше тамо, я го видох значи гръко. Така стана сражението, големо сражение, изгореха много къщи, изгореха нашата къща, добитъко изгорел у къщи, изгорен целио добитък, Пировските къщи, 4 къщи беа наред, изгореха, плевни изгореха и по едно време значи гръми, много гръми и аз помна това: „Глигора фотя, Глигора фотя“⁵, само викаа „Глигора фотя.“ Тия останаха спомените у мен.

– Майка ти загина там, убиха я?

– Да. И същовременно към Трибрак, во една къща беа собрали дърва и да запалят огън. Не може да си спомням коя къща е тая тамо, я помна къщата, ама името. Тогава Митето Пировски от техната къща, капитано му го уби, го раниа. Те ка запали огъно и кога излезна на вратата да се шири и тогава се стрелая и така далечно беше.

– И удари капитана?

– Го удари капитано. И с ударване на капитано войната свърши, дойдеа същовременно и гръци, и турска войска дойде от Андеро. Я излезох вьнка, нашта къща во пламени, во пламени. И тогава го видох дедо Марковски, се хвърли преко по чикията, во пламено и отвори вратата и изхвърли цели плячки вьнка, защо вълнените плячки не горат, само баницата остана и на другио ден студена, въпреки тая я ядоме ние студена. Майка ми я убиха пред вратата. Я видох, мама беше свиена така, колената свиени и тая върху колената и майка ми и сестра ми крещеше върху нея. Я си рекох, сестра ми че люли некое бебе, некое малко дете. Ама това беше майка ми. То беше последният път да вида майка ми. От тамо мен ме занесоа в една къща и... пък и пръсто си го имах ударено, занесоха ме в една къща тамо, тамо ме излекувая малко да се... и назад майка ми яз не видох. Нито погребение, нито като мъртовец. На другия ден сестра ми Елена, която беше женена в Дъмбени, тя идва и врека, вреска, скубе си косите и жени около неа, това помна значи...

– Плачеха?

– Плачеа...

⁵ Глигора! Фотя! – Бързо! Пожар!